

Wojciech Góralski

Korektury rzymskie pierwszego polskiego synodu plenarnego z 1936 roku

---

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 33/1-2, 153-173

1990

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. WOJCIECH GORALSKI

**KOREKTURY RZYMSKIE W UCHWAŁACH
PIERWSZEGO POLSKIEGO SYNODU PLENARNEGO
Z 1936 ROKU**

Treść: Wstęp. 1. Procedura badania i aprobaty uchwał synodu, 2. Stro-
na merytoryczna korektur. Zakończenie.

Wstęp

Minęło pięćdziesiąt lat od czasu, gdy po latach długiej przerwy w bogatej praktyce polskich synodów prowincjalnych¹, spowodowanej okolicznością niewoli narodowej — odbył się synod wszystkich prowincji kościelnych odrodzonej Polski, zwany synodem plenarnym. Zgromadzenie to odbyło się w dniach 25—26 VIII 1936 r.² w Częstochowie, na Jasnej Górze, pod przewodnictwem

¹ Ostatni synod prowincjalny w Polsce przedrozbiorowej odbył się 8 XI 1643 r. w Warszawie za arcybiskupa gnieźnieńskiego Macieja Łubieńskiego. Zob. S. Subera, *Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich. Wybór tekstów ze zbioru Jana Wężyka z r. 1761*, Warszawa 1981², s. 137—140.

² W wielu publikacjach, a nawet w edycjach uchwał synodu plenarnego podaje się błędnie 26 i 27 VIII jako termin jego odbycia. Miarodajny jest tu jednak urzędowy protokół synodu, złożony w Kongregacji Soboru, w którym wskazana jest — aż dwukrotnie — data zgromadzenia synodalnego: 25 i 26 VIII. Zob. *Archiwum Kongregacji dla Duchowieństwa (odtąd: AKD), Protocollo'n Primi Concilii Plenarii Republicae Polonae, Częstochoviae, in Conventu Claromontano, diebus 25 et 26 Augusti a. D. 1936, habitii* (mps), poszyt akt o sygn. K — 858, C. 748, Prot. 731/38, s. 1—7. Poprawna data obrad synodalnych — 25 i 26 VIII 1936 r. (dwie sesje 25 VIII i dwie sesje 26 VIII) — została przytoczona przez prasę tuż po zakończeniu synodu. Zob. m. in. Ostatni dzień synodu plenarnego na Jasnej Górze i zakończenie, „Głos Mazowiecki” 4(1936) nr 199 (29 VIII) s. 2; Rozpowszechnione podawanie błędnej daty synodu (26 i 27 VIII) znajduje prawdopodobnie swoje źródło w mylnym jej przytoczeniu przez edycję uchwał synodalnych, wykonaną po uzyskaniu aprobaty rzymskiej w 1937 r. Zawarty tam „Promulgationis decretum” wymienia właśnie 26 i 27 VIII jako termin odbycia synodu. Zob. *Primum Concilium Plenarium Polonicum Anno Domini MCMXXXVI Częstochoviae habitum Francisco S.R.E. Card. Marmaggi Summi Pontificis Pii PP. XI Legato Apostolico Praeside. Decreta* (Współwyd.:) (*Pierwszy Polski Synod Plenarny odbyty w Częstochowie roku Pańskiego 1936 pod przewodnictwem Franciszka Sw. K. Rz. Kard. Marmaggięgo, legata apostolskiego Piusa XI papieża. Uchwały*). (Poznań 1937. Nakł. Kancelaria Prymasa Polski. Druk. św.

legata papieskiego, kard. Franciszka Marmaggi. Wzięli w nim udział wszyscy biskupi polscy (51) trzech obrządków: łacińskiego, grecko-katolickiego i ormiańskiego, z kard. Augustem Hlondem, prymasem Polski na czele, a także ordynariusze zakonni (31), delegaci kapituł katedralnych (24), przedstawiciele uniwersytetów i wydziałów teologicznych (5) oraz dyrektor krajowy Akcji Katolickiej. Postanowienie zwołania pierwszego polskiego synodu plenarnego zapadło podczas konferencji Episkopatu Polski odbytej w październiku 1928 r. w Gnieźnie. W podjętych wkrótce pracach przygotowawczych biskupi polscy, zgrupowani w kilku sekcjach, „badali starannie kryzys moralny obejmujący całokształt życia, ustalając i kodyfikując te zasady, które w odnowionej Rzeczywspolitej miały gruntować wiarę, utwierdzać obyczaje katolickie, usuwać nadużycia i w stosownej mierze ujednolicić kościelne życie kraju”³. Chodziło o to, nadmieniamą biskupi w orędziu z 1 I 1938 r., aby powagą synodu „stworzyć dla Polski nowy kodeks partykularnego prawa kościelnego, który by zawierał zasady i wskazania, jak utwierdzać i pogłębiać wiarę, jak dzwigać i zabezpieczać obyczaje chrześcijańskie, jak potęgować ducha, wiedzę i działalność duchowieństwa, jak uruchamiać apostołstwo świeckich, jak uzdalniać katolicyzm do kształtowania nowych czasów i jak w świetle nauki Kościoła rozwiązywać naczelne zagadnienie dzisiejszej doby”⁴.

Podczas czterech sesji synodalnych przyjęto uchwały (dekrety) ujęte w 15 rozdziałach: zasady ogólne, duchowieństwo w ogólności, duchowieństwo w szczególności katolicy świeccy, Akcja Katolicka, zasady moralne życia publicznego, społecznego i kulturalnego, pisma i wydawnictwa katolickie, misje i jedność Kościoła, sakramenty św. sakramentalia, miejsca święte, cześć Boga i Świętych, posłannictwo nauczycielskie Kościoła, majątkowe sprawy kościelne, sądownictwo kościelne⁵. Jak widać, w ukaździe materiału ustawodawczego zachowano porządek KPK z 1917 r.

Wojciecha), s. 6; Wszystkie dokumenty przytoczane w pracy należące do Archiwum Kongregacji dla Duchowieństwa znajdują się we wspomnianym wyżej pozycie akt.

³ Dokument promulgacyjny pierwszego synodu plenarnego, *Miesięcznik Pastorski Płocki* 33(1938) s. 7.

⁴ *Orędzie Episkopatu Polski w sprawie uchwał I. Polskiego Synodu Plenarnego* [z 1 I 1938 r.], [w] *Uchwały I. Polskiego Synodu Plenarnego* odbytego w Częstochowie w dniach 26—27 VIII 1936 oraz *Orędzie Episkopatu Polski w sprawie uchwał Synodu, Poznań 1938 r.*, s. 3.

⁵ Na temat synodu i jego uchwał zob. m. in.: K. Jastrzębski, *Synod plenarny na Jasnej Górze*, *Gazeta Kościelna* 44(1937) s. 16—18 i 29—31; *Synod plenarny w Częstochowie*, *Wiadomości Archidiecezji Warszawskiej* 26(1936) s. 389—399; *Synod plenarny*, *Głos Kapłański* 10(1936) s. 417—423; *Po synodzie plenarnym* *Prąd* 31(1936) s. 106—114; S. Biskupski, *Primum Concilium Plenarium Polonicum. Anno Do-*

Stosownie do kan. 291 § 1 KPK/1917, akta i dekrety synodu plenarnego nie zostały od razu promulgowane, lecz przekazano je do ówczesnej Kongregacji Soboru (od 1967 r. nosi nazwę Kongregacji dla Duchowieństwa) celem ich zbadania i uzyskania aprobaty. Kongregacja zapoznała się z tekstem (łacińskim) otrzymanych dekretów, dokonując szeregu poprawek i modyfikacji tekstu zwanych korekturami. Dopiero wówczas po dokonaniu nowej — łacińskiej, a potem i polskiej — redakcji dekretów, zostały one promulgowane dekretem biskupów polskich z 15 XII 1937 r.⁶

Przeprowadzona na przełomie grudnia 1986 r. i stycznia 1987 r. kwerenda w Archiwum Kongregacji dla Duchowieństwa⁷ nad dokumentacją pierwszego polskiego synodu plenarnego skłania do zapoznania czytelnika zarówno ze stroną formalną jak i merytoryczną aprobaty uchwał synodalnych.

1. Procedura badania i aprobaty uchwał synodu

Wkrótce po zakończeniu synodu plenarnego, jego akta i dekrety zabrał ze sobą udający się do Rzymu kard. F. Marmaggi, nuncjusz papieski w Warszawie, legat apostolski na synod i jego przewodniczący. Dokonało się to po myśli cytowanego już kan. 291 § 1,

---

mini MDCCCXXXVI Częstochowiae habitum, Ateneum Kapłańskie 40 (1937) s. 483—490; S. Wójcik, *Zew Chrystusowy. Uchwały I Polskiego Synodu Plenarnego dla wiernych*, Tuchó w 1939; I. Walczewski, *Rzut oka na uchwały Pierwszego Polskiego Synodu Plenarnego*, Miesięcznik Kościelny 53(1938) s. 363—369, 402—406 i 463—467; Tenże, *Treść i znaczenie uchwał I Polskiego Synodu Plenarnego*, Poznań 1938; I. Grabowski, *Pierwszy synod plenarny Rzeczypospolitej Polskiej*, Głos Kapłański 12(1938) s. 5—20; S. Glaser, *Znaczenie i moc obowiązująca uchwał I Polskiego Synodu Plenarnego*, Ruch Katolicki 8 (1938) s. 396—406 (wersja skrócona: *Studia Katolickie*, t. 5: *Postannictwo katolicyzmu polskiego*, Poznań 1939, s. 35—45); S. Wyszyński, *Poznanie i wykonanie uchwał Synodu Plenarnego szczytnym postannictwem polskiego katolicyzmu*, Poznań 1938; R. Wensierski, *Poznanie i wykonanie uchwał Synodu Plenarnego szczytnym postannictwem polskiego katolicyzmu. Wykład na temat nowego hasła programowego Akcji Katolickiej na rok 1938/39*, Poznań 1938; *Poznanie i wykonanie uchwał I-go Polskiego Synodu Plenarnego szczytnym postannictwem polskiego katolicyzmu. Referat na akademii ku czci Chrystusa Króla*, [Tarnów] 1938; *O pierwszym polskim Synodzie plenarnym. (Wykład na zebranie ogólne w listopadzie 1938 r. dla KSM i KSK, w grudniu 1938 r. dla KSMM i KSMZ)*, Tarnów [1938]; B. Kominek, *Polski Synod*, Katowice 1939; W. Jezusek, *Synod plenarny a ujednostajnienie karności kościelnej*, Miesięcznik Pastorski Płocki 34 (1939) s. 31—33, 60—66, 124—127 i 181—182.

⁶ *Promulgationis decretum*, Miesięcznik Pastorski Płocki 33 (1938) s. 6 (w tłumaczeniu polskim s. 7).

⁷ W tym miejscu pragnę wyrazić podziękowanie mons. A. Lauro za chętnie udostępnienie mi akt synodu w Kongregacji oraz s. M. F. Ta-keuchi za okazaną życzliwość.

który zobowiązywał właśnie przewodniczącego synodu do dopełnienia wspomnianej formalności, choć wystarczyło dokumentację przesłać⁸. Wzięte ze sobą dokumenty legat papieski złożył w Sekretariacie Stanu, ten zaś, pismem kard. E. Pacelli, Sekretarza Stanu, z dnia 19 IX 1936 r. został skierowany — według kompetencji — do Kongregacji Soboru, na ręce jej prefekta, kard. Juliusza Serafini⁹. W Kongregacji znalazły się więc akta zawierające protokół zgromadzenia synodalnego oraz jego dekrety, ujęte w 150 artykułów, zredagowane w języku łacińskim w postaci maszynopisu¹⁰. Pod tekstem dekretów figurują oryginalne podpisy legata papieskiego, prymasa Polski i pozostałych uczestników synodu. Maszynopis został zarejestrowany w Kongregacji pod datą 22 IX 1936 r. i numerem protokołu 4405/36.

Sprawie należało nadać dalszy bieg związany z procedurą zbadania i udzielenia aprobaty dekretom synodalnym. Pamiętał o tym kard. A. Hlond, który został upoważniony przez Episkopat Polski do udzielenia Kongregacji wszelkich wyjaśnień i informacji związanych z kwestią zatwierdzenia synodu. Toteż prymas Polski, pismem z dnia 2 XI 1936 r. zwrócił się do prefekta Kongregacji Soboru informując go o swej gotowości służenia mu ewentualnymi wyjaśnieniami i informacjami, szczególnie dotyczącymi dekretów synodu, które — podjęte jako *extra legem communem* — zostały podyktowane szczególnymi potrzebami życia religijnego w Polsce. Co więcej, kard. Hlond wyraził w tymże piśmie swoją gotowość przybycia do Rzymu, by tutaj — jako członek Kongregacji Soboru — mógł wziąć udział w jej posiedzeniach, podczas których będzie się omawiać sprawę rozpoznania i aprobowania dekretów synodu plenarnego¹¹. W odpowiedzi na tę sugestię, kard. Serafini, w piśmie z 8 I 1937 r. poinformował prymasa Polski, iż otrzymał z Sekretariatu Stanu akta i dekrety synodu przekazane mu w dniu 19 IX 1936 r. Nadmieniał jednocześnie, iż nie omieszka powiadomić kard. Hlonda o terminie zebrania plenarnego w Kongregacji w sprawie debaty nad dekretami z 1936 r., wreszcie zwrócił się o przesłanie 40 egzemplarzy dekretów w formie druku¹².

Druk dekretów synodu (w jęz. łacińskim) został zrealizowany w Rzymie — pracę tę ukończono 2ś II 1937 r. — za sprawą ks. prałata Tadeusza Zakrzewskiego (późniejszego biskupa płockiego), rek-

⁸ Zob. AKD, Pismo kard. A. Hlonda do prefekta Kongregacji Soboru z 2 XI 1936 r. (rkps w języku włoskim).

⁹ AKD, Pismo opatrzone jest liczbą dzienną N. 156919.

¹⁰ Maszynopis nosi tytuł: *Primum Concilium plenarium Reipublicae Poloniae* i liczy 34 stron pisanych tylko „i nrecto”.

¹¹ AKD, Pismo kard. A. Hlonda do prefekta Kongregacji Soboru z 2 XI 1936 r.

¹² AKD, Pismo kard. J. Serafini do kard. A. Hlonda z 8 I 1937 r. (rkps w jęz. włoskim).

tora Papieskiego Instytutu Polskiego (via Pietro Cavallini, 38), którego prosił o pomoc w tym względzie prymas. Z jego też upoważnienia ks. Zakrzewski miał przekazać żądane egzemplarze wydrukowanych dekretów synodalnych do Kongregacji Soboru. Informował o tym kard. Serafini arcybiskup metropolita gnieźnieńsko-poznański w piśmie z 17 III 1937 r., gdy otrzymał wiadomość od rektora Instytutu o wypełnieniu powierzonych mu zadań. Jednocześnie prymas delikatnie wspominał, iż będzie wdzięczny za powiadomienie go o terminie posiedzenia kardynałów — członków Kongregacji w sprawie aprobaty dekretów synodu¹³. W miesiąc później, 17 IV 1937 r. kard. Hlond wystosował ponowne pismo do prefekta Kongregacji Soboru, w którym powiadamia, że od 11 V 1937 r. będzie przebywał 9 dni w Rzymie mając do załatwienia pewne sprawy z ojcem św. Piusem XI, i że przy tej okazji chętnie mógłby zreferować w Kongregacji niezbędne wyjaśnienia w sprawie dekretów synodu plenarnego¹⁴. Odpowiadając w dniu 24 IV 1937 r. na pierwsze pismo prymasa Polski, kard. Serafini informował, iż otrzymał egzemplarze wydrukowanych dekretów synodalnych, które będą rozpatrywane przez uczestników zebrania plenarnego kardynałów-członków Kongregacji w dniu 8 V. Prosił jednocześnie — nie otrzymawszy jeszcze drugiego pisma kard. Hlonda — o podanie terminu jego przybycia do Rzymu oraz miejsca pobytu celem wręczenia mu na miejscu relacji przygotowanej przez Kongregację (tzw. *ponenza*) dla jej kardynałów w sprawie dekretów synodu polskiego¹⁵. W dniu 30 IV 1937 r. kard. Hlond, otrzymawszy zapewne przez okazję wspomniane pismo kard. Serafini z 24 IV, skierował doń 30 IV depezę, w której donosił, iż przybędzie do Wiecznego Miasta 5 V, zamieszka u Salezjanów w Domu *Sacro Cuore* i chętnie weźmie udział w plenarnym posiedzeniu kardynałów-członków Kongregacji¹⁶. Stosownie do tej informacji, jeszcze przed przybyciem do Rzymu prymasa przekazano Salezjanom przeznaczoną dlań relację w sprawie synodu¹⁷. Pozostała więc otwarta droga do podjęcia dalszej procedury zmierzającej do udzielenia aprobaty dekretom synodalnym.

---

¹³ AKD, Pismo kard. A. Hlonda do prefekta Kongregacji Soboru z 17 III 1937 r. (mps. w jęz. włoskim).

¹⁴ AKD, Pismo kard. A. Hlonda do prefekta Kongregacji Soboru z 17 IV 1937 r. (mps. w jęz. włoskim).

¹⁵ AKD, Pismo kard. J. Serafini do kard. A. Hlonda z 24 IV 1937 r. (rkps w jęz. włoskim. N. 1668(37)).

¹⁶ AKD, Depesza kard. A. Hlonda do prefekta Kongregacji Soboru z 30 IV 1937 r. („Volentieri prendo parte assemblea generale otto maggio. Stop. Arrivo Roma cinque maggio. Abito Salesiani Sacro Cuore — Cardinale Hlond”). Depeszę zarejestrowano w Kongregacji 1 V 1937 r.

¹⁷ Relację przekazano 3 V 1937 r., co wynika z notatki zamieszczonej w aktach (AKD, karta informacyjna, N. 1668/37).

Wydrukowane w Rzymie i złożone przez prałata Zakrzewskiego w Kongregacji poszczególne egzemplarze dekretów synodu plenarnego zostały starannie oprowiane przybierając postać druku zwartego o objętości 42 stron i wymiarach 23 cm × 33 cm. Dekretem nadano tytuł: „Primum Concilium Plenarium Reipublicae Polonae habitum mense Augusto 1936 Częstochowiae”, pod którym figurowała nazwa oficyny wydawniczej: „Isola del Liri, Soc. Tip. A. Macioce e Pisani 1937 — A. XV”. Podstawą edycji była kopia wspomnianego wyżej maszynopisu dekretów złożonych przez kard. Marmaggi w Sekretariacie Stanu, a stąd przekazanych Kongregacji Soboru. W aktach tej ostatniej można znaleźć dwa egzemplarze wydrukowanych dekretów, przy czym jeden z nich, na którym dokonano definitywnych ustaleń konkretorskich będzie miał tu szczególne znaczenie.

Przyjętym zwyczajem, przed debatami plenarnymi kardynałów-członków Kongregacji, należało powołać konsultorów, którzy by wyrazili swoje opinie i uwagi w sprawie redakcji złożonych do aprobaty dekretów synodalnych. Konsultorów w tej sprawie wyznaczono już 26 II 1937 r., a więc w trzy dni po ukończeniu druku dekretów, co pośrednio oznacza, iż rektor Papieskiego Instytutu Polskiego musiał je przekazać Kongregacji wkrótce po ich otrzymaniu z drukarni¹⁸. O opinię w sprawie dekretów synodu polskiego sekretarz Kongregacji abp Józef Brudno zwrócił się do czterech ekspertów. Byli nimi: ks. S. Janasik, audytor Roty Rzymskiej i rektor polskiego kościoła św. Stanisława, Biskupa i Męczennika w Rzymie, o. M. Mostaza, o. A. Veladri, oraz ks. A. Bondillone. W piśmie skierowanym do każdego z wymienionych znawców prawa kanonicznego sekretarz Kongregacji informował o powołaniu zainteresowanego do komisji ekspertów w sprawie rewizji akt i dekretów synodu plenarnego częstochowskiego. W tym celu każdy otrzymał egzemplarz dekretów synodalnych z prośbą o przygotowanie uwag i przybycie na zebranie komisji, które wyznaczono na -- III 1937 r., o godz. 10,00 w siedzibie Kongregacji Soboru¹⁹. W aktach Kongregacji brak protokołu z tego posiedzenia.

Niewątpliwie każdy z konsultorów sporządził uwagi do dekretów synodalnych, choć w aktach Kongregacji można znaleźć jedynie pisemną relację ks. Janasika z dnia 18 IV 1937 r.²⁰ wraz z egzem-

¹⁸ Tamże; Okoliczność tak szybkiego złożenia w Kongregacji dekretów synodalnych wyjaśnia, dlaczego w trakcie ich badania poprawiono m.in. szereg błędów drukarskich: prawdopodobnie nie wykonano uprzedniej korekty, bądź też — mimo korekty — popełniono błędy w drugim składzie.

¹⁹ AKD, Pismo sekretarza Kongregacji do konsultorów z 26 II 1937 r. (rkps w jęz. włoskim).

²⁰ AKD, Pismo ks. S. Janasika do sekretarza Kongregacji Soboru z 18 IV 1937 r. (mps w jęz. łacińskim).

plarzem tychże dekretów, w tekście których widoczne są poprawki — skreślenia, uwagi i dopiski — wykonane ręką wymienionego eksperta²¹. W swoich krótkich liczących zaledwie jedną stronę maszynopisu uwagach audytor Roty Rzymskiej zwrócił uwagę na dwa momenty: 1) w samym tytule dekretów zamiast *Primum Concilium Plenarium Reipublicae Poloniae* powinno być *Primum Concilium Plenarium Reipublicae Poloniae* (uzasadnia to, podkreśla stosowność użycia wyrazu *Reipublicae* odwołując się do racji historycznych); 2) w art. 147 § 1) o aprobachie biskupiej adwokatów w Sądach Kościelnych na 3 lata) należy uwzględnić wyjątek z art. 48 § 4 Instrukcji Kongregacji Soboru z 15 VIII 1936 r. o postępowaniu w sprawach o nieważność małżeństwa — w odniesieniu do adwokatów Konsystorza i Roty Rzymskiej.

Z daty (18 IV) przygotowanej przez ks. Janasika relacji do dekretów synodalnych wynika, iż zostały one napisane już po pierwszym zebraniu konsultorów (11 III). Tak też było de facto. Autor bowiem wspomnianej relacji nadmienia — uzasadniając stosowność zachowania w tytule dekretów zwrotu *Reipublicae Poloniae* — o odmiennym w tej kwestii zdaniu innych członków komisji konsultorów²². Można więc przyjąć, iż podczas posiedzenia w dniu 11 III 1937 r. zespół odbywając debatę doszedł do pewnych wspólnych ustaleń w oparciu o przygotowane uprzednio relacje. Krótkie zaś uwagi rektora kościoła św. Stanisława z 18 IV stanowiły jedynie interwencję „nadzwyczajną”, złożoną prawdopodobnie po owych wspólnych ustaleniach komisji.

Ponieważ w aktach, m. in. w karcie informacyjnej podającej różne daty związane z procedurą korektur, brak wzmianki o jakimś drugim posiedzeniu zespołu konsultorów, wolno przyjąć, iż zachowany rękopis uwag konsultorów (bez daty) do dekretów synodu polskiego²³ został sporządzony w wyniku posiedzenia z 11 III. Rękopis ten został następnie wydrukowany²⁴ w celu przedłożenia zawartych tam uwag i propozycji kardynałom Kongregacji Dokument wskazuje, że konsultorzy wnieśli uwagi do 39 artykułów synodu. Zostały one sformułowane jasno i przejrzysto: w jednej kolumnie tekstu zamieszcza się tekst oryginalny, obok — w kolumnie równoległej — zaproponowaną modyfikację²⁵.

²¹ Uwagi są poczynione raz atramentem, raz ołówkiem. O ich wykonaniu przez ks. Janosika świadczy identyczny charakter pisma i atramentu widoczny w tychże uwagach oraz w jego podpisie pod maszynopisem z 18 IV 1937 r.

²² AKD, Pismo ks. S. Janasika do sekretarza Kongregacji Soboru z 18 IV 1937 r.

²³ AKD, *Animadversiones* (rkps, N. 1668/37 — 1188).

²⁴ AKD, *Animadversiones* (mps o objętości 12 stron, N. 1668/37, num. I).

²⁵ Tak np. w stosunku do artykułu (konsultorzy preferują termin *decretum*) 2, w kolumnie z lewej strony zawarto tekst oryginalny:

Elaborat konsultorów — *Animadversiones* — został przekazany kardynałom — członkom Kongregacji przez jej prefekta wraz z zaproszeniem na pierwsze zebranie plenarne, które zostało wyznaczone na 8 V 1937 r. Tekst tego powiadomienia umieszczono na zewnętrznej okładce *Animadversiones*. Zawiera on informację, iż wyznaczeni konsultorzy pod przewodnictwem sekretarza Kongregacji zapoznali się z aktami i dekretami polskiego synodu plenarnego z 1936 r. proponując zawarte w broszurze korektury. Tekst zawiera jednocześnie prośbę o złożenie odpowiedzi na dubium: *An et quomodo recognoscendum sit primum Concilium plenarium, in casu* ²⁶.

W sprawie zbadania i aprobaty dekretów synodu odbyły się dwa plenarne posiedzenia kardynałów — członków Kongregacji Soboru: 8 i 15 V 1937 r.²⁷ W zebraniach tych wziął udział m.in. kard. A. Hlond. W rezultacie obrad kardynałów wniesiono określone poprawki i modyfikacje, na ogół mniej istotne. Zostaną one omówione w dalszej części opracowania. Jakkolwiek w aktach Kongregacji brak opinii poszczególnych kardynałów, to zachował się wspomniany już egzemplarz drukowanych staraniem ks. T. Zakrzewskiego dekretów synodalnych z naniesionymi ręką sekretarza Kongregacji J. Bruno²⁸ definitywnych korektur. Są to korektury definitywne, gdyż — jak wskazuje konfrontacja tekstów — według nich właśnie wydrukowano wiążącą redakcję dekretów z poprzedzającym je dokumentem aprobacyjnym. Należy przyjąć, iż sekretarz Kongregacji dokonał ostatecznej korekty tekstu w oparciu o wspólne ustalenia drugiego zebrania plenarnego, kiedy to po debacie nad propozycjami konsultorów, na postawioną przez prefekta wątpliwość co do uznania dekretów odpowiedziano: *affirmative iuxta modum, seu nonnullis inductis emendationibus*²⁹. Wypada dodać, iż — jak świadczy o tym porównanie tekstów — nie wszystkie propozycje konsultorów zostały literalnie uwzględnione.

Decreta Concilii Plenarii, a Sede Apostolica approbata, vim obligandi habebunt expletis sex mensibus a die, quo a Conferentia Episcoporum Reipublicae Polonae promulgata fuerint, obok zaś tekst zaproponowany w następującej formie: La Commissione ha proposto di riformarne la seconda parte in questo modo: «ab eorum promulgatione», tamże, s. 2.

²⁶ Tamże (okładka zewn.).

²⁷ AKD, karta informacyjna, N. 1668/37. O terminach posiedzeń wspomina się również w dekrecie Kongregacji Soboru z 19 VI 1937 r., zatwierdzającym dekrety synodu (*Decretum recognitionis et approbationis*), Miesięcznik Pasterski Płocki 33(1938) s. 4 (w tłumaczeniu polskim s. 5); Zob. także AKD, Pismo prefekta Kongregacji Soboru z 12 V 1937 r. zapraszające jej kardynałów na zebranie plenarne w dniu 15 V 1937 r.

²⁸ Świadczy o tym dobitnie charakter pisma w wykonanych poprawkach tekstu, porównany z innymi rękopisami mons. J. Bruno.

²⁹ AKD, Karta informacyjna N. 1668/37.

Choć brak w aktach protokółów z posiedzeń kardynałów, wolno przypuszczać, iż w wielu wątpliwościach, jakie zrodziły się na pewno podczas dyskusji nad dekretami znaczący głos należał do kard. Hlonda. Zdaje się to potwierdzać zachowana w aktach notatka zawierająca wyjaśnienie odnośnie do nauczania religijnego dzieci w polskich szkołach publicznych i prywatnych oraz nauczania katechizmu przed pierwszą komunią św. i przed bierzmowaniem³⁰.

Poprawiony definitywnie przez mons. Bruno egzemplarz dekretów synodu plenarnego został przezeń przedstawiony papieżowi Piusowi XI w dniu 23 V 1937 r., który udzielił swojej aprobaty³¹. Wówczas to tenże egzemplarz został zaopatrzony uwagą dopisaną u góry okładki ręką Bruno: *Sub die 23 maii 1937 an.* wraz z jego podpisem. W dniu 19 VI wymienionego roku prefekt Kongregacji Soboru, kard. J. Serafini, wystosował pismo do kard. F. Marmaggi, legata papieskiego na polski synod plenarny powiadamiając go o przejrzeniu przez Kongregację akt i dekretów tegoż synodu, które on przedłożył niegdyś w Rzymie. Dekrety te, nadmienił prefekt, rozpatrywane — w obecności kard. Hlonda — na posiedzeniach plenarnych Kongregacji Soboru w dniach 8 i 15 V 1937 r., zostały przyjęte z pewnymi tylko, nieistotnymi wyjątkami, a papież na audiencji 23 V zatwierdził je wyrażając swoją radość. W zakończeniu pisma kard. Serafini prosił legata apostolskiego, aby powiadomił o tym biskupów polskich i aby zarządził promulgację dekretów synodu oraz ich wydanie z uwzględnieniem załączonych uwag i poprawek³².

Kard. Marmaggi, pismem z 29 VI 1937 r. powiadomił prymasa Polski o otrzymanych z Kongregacji Soboru decyzjach i prosił go jako przewodniczącego Komisji Przygotowawczej synodu, o przygotowanie dekretu promulgacyjnego³³, po naradzie z biskupami. Dekret taki — *Promulgationis decretum*³⁴ został przygotowany i opublikowany w Warszawie, podczas Konferencji Episkopatu Polski w dniu 15 XII 1937 r. wraz z wydrukowanymi w międzyczasie — w języku łacińskim i polskim — dekretami (uchwałami) synodu³⁵. Dokument promulgacyjny podpisali rządcy diecezji. Za-

³⁰ AKD, *Catechismo nelle parrocchie* (rkps bez daty).

³¹ AKD, karta informacyjna N. 1668/37; Zob. *Decretum recognitionis et approbationis*, *ju.*

³² Tamże.

³³ Pismo kard. F. Marmaggi do kard. A. Hlonda z 29 VI 1937 r., (*Promulgationis intimatio*), *Miesięcznik Pastorski Płocki* 33(1938) s. 6 i 8 (w tłumaczeniu polskim, s. 7 i 9).

³⁴ Tamże.

³⁵ „*Primum Concilium Plenarium Polonicum Anno Domini MCMXXXVI Częstochowiae habitum Francisco S.R.E. Card. Marmaggi Summi Pontificis Pii PP. XI Legato Apostolico Praeside. Decreta* (Współwyd.:) (*Pierwszy Polski Synod Plenarny odbyty w Częstochowie*

wiera on wzmiankę o tym, iż uchwały będą obowiązywać po sześciu miesiącach od dnia ich promulgowania, tj. od 16 VI 1938 r.

Wkrótce po opublikowaniu uchwał synodu, prymas Polski przesłał na ręce sekretarza Kongregacji Soboru, abpa J. Bruno wydanie łacińsko-polskie tychże uchwał³⁶. Tymczasem 10 II 1938 r. z Kongregacji Soboru zwrócono się telefonicznie do Papieskiego Instytutu Polskiego w Rzymie o 25 egzemplarzy uchwał synodalnych³⁷. Powiadomiony o tym kard. Hlond skierował 21 II 1938 r. do abpa J. Bruno pismo z informacją, iż wcześniej przesłał na jego ręce wydane uchwały synodu (w języku łacińskim i polskim). Teraz zaś wysłał 25 żądanych egzemplarzy dla Biblioteki i Archiwum Kongregacji oraz dla kardynałów — jej członków³⁸. Sekretarz Kongregacji, pismem z dnia 7 III 1938 r. wyraził — także w imieniu jej prefekta — podziękowanie prymasowi Polski *per gli eleganti esemplari del Primo Concilio plenario polacco*³⁹.

2. Strona merytoryczna korektur

Opisany wyżej egzemplarz zrealizowanej w Rzymie edycji dekretów synodu plenarnego, zawierający dokonane ręką sekretarza Kongregacji abpa J. Bruno definitywne korektury tekstu przyjętego przez uczestników synodu zawiera szereg skreśleń i dopisków, wykonanych atramentem w sposób dokładny, staranny i czytelny. Skreślenia nie utrudniają odczytania objętych nimi wyrazów, a dopiski zostały dość czytelnie zamieszczone na marginesach, choć niekiedy występują i na końcu danego fragmentu tekstu. Z punktu widzenia technicznego jest to poprawne i bardzo skrupulatne wykonanie korekty tekstu przy zastosowaniu odpowiednich znaków korektorskich.

Gdy chodzi o sprawy natury bardziej formalnej, to należy na wstępie powiedzieć, iż korektor zmienił nazwę jednostek, w których zostały zawarte normy synodu: zamiast zaproponowanego „articulus” (w tekście użyto skrótu: „Art.”) zastosowano termin „decretum” (w tekście użyto skrótu: „Decr.”). W edycji polskiej zastosowano tutaj termin „uchwała”⁴⁰. Ponieważ z paragrafu 3 de-

---

roku Pańskiego 1936 pod przewodnictwem Franciszka Św. K. Rz. kard. Marmaggięgo, legata apostolskiego Piusa XI papieża. Uchwały). (Poznań 1937. Nakł. Kancelaria Prymasa Polski. Druk. św. Wojciecha), s. 64; Edycja posiadała format 24,5 cm × 34,5 cm.

³⁶ Zob. AKD, Pismo kard. A. Hlonda do abpa J. Bruno z 21 II 1938 r. (rkps w jęz. włoskim).

³⁷ AKD, karta informacyjna N. 1168/37.

³⁸ AKD, Pismo kard. A. Hlonda do abpa J. Bruno z 21 II 1938 r.

³⁹ AKD, Pismo abpa J. Bruno do kard. A. Hlonda z 7 III 1938 r. (rkps w jęz. włoskim).

⁴⁰ Stąd też tytuł niektórych edycji polskich (np. poznańskiej z 1938 r.) brzmi: *Uchwały I. Polskiego Synodu Plenarnego*, jw.

kretu 145 uczyniono odrębny dekret (146), ogólna ilość dekretów zwiększyła się ze 150 na 151. Następnie w 99 przypadkach dokonano mało istotnego skreślenia jednego lub kilku wyrazów, zastąpienia jednego terminu innym lub też dopisania jednego lub kilku (dwóch—trzech) wyrazów, co nie wpłynęło bynajmniej na zmianę merytoryczną tekstu⁴¹. W kilkunastu wreszcie przypadkach skorygowano błędy drukarskie.

W rzędzie korektur bardziej znaczących wypada najpierw zauważyć modyfikację samego tytułu przedłożonego do zbadania i aprobaty dekretów. Zamiast więc zaproponowanego tytułu: *Primum Concilium Plenarium Reipublicae Poloniae habitum mense Augusto 1936 Częstochowiae* Kongregacja przyjęła: *Primum Concilium Plenarium Polonicum Anno Domini MCMXXXVI Częstochowiae habitum Francisco S.R.E. Card. Marmaggi Summi Pontificis Pii PP. XI Legato Apostolica Praeside Decreta*. Poza tym zmian dokonano w sformułowaniu tytułów następujących rozdziałów i punktów: a) podtytuł A w rozdziale IV: Zamiast *De Sede Apostolica — De Romano Pontifice*; b) tytuł rozdziału IV: zamiast *De fidelibus — Le laicis*; c) tytuł rozdziału VIII: zamiast *De operibus unionis et missionis — De missionibus et Ecclesiae unione*; d) tytuł rozdziału XII: zamiast *De cultu divino et sanctorum — De Dei et Sanctorum cultu*.

W tekście poszczególnych dekretów korektorzy dokonali szeregu modyfikacji, które posiadają wymiar mniej lub bardziej istotny. Celem przejrzystego ich wskazania wypada je omówić w kolejności rozdziałów dekretów synodalnych.

W rozdziale I *Normae generales*, w dekr. 2, w którym zawarta jest wzmianka o uznaniu dekretów synodalnych przez Stolicę Apostolską, w miejsce wyrazu *approbata* zamieszczono termin *recognita*, co bardziej koresponduje ze sformułowaniem użytym w kan. 291 § 1. Dokonała się zmiana w strukturze dekr. 3, traktującym o stosunku dekretów synodu plenarnego do zwyczajów i prawa diecezjalnego. Wstawiono tu najpierw § 2, który brzmi: *Singulae praescriptiones dioecesanae, quae contrariae sint decretis huius Concilii, abrogatae censentur*. Następnie przeredagowano paragraf 2 oryginału, który stał się paragrafem 3. W wersji za-

⁴¹ Zob. dekrety: 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9 (dwukrotnie), 10, 11 § 2, 12, 14 (dwukrotnie), 16, 18, 22, 23, 24 (dwukrotnie), 25, 31, 32 (dwukrotnie), 33, 35, 38, 40 § 3, 45, 47 (dwukrotnie), 48, 50 § 1, 50 § 2, 53, 57 § 1, 57 § 3 (trzykrotnie), 58, 59, 63 (dwukrotnie), 66 (trzykrotnie), 67, 68 (dwukrotnie), 70 § 2, 73, 74, 77 § 2, 79, 80, 82, 83 § 2, 84 § 3, 86, 88 (dwukrotnie), 89 § 1, 91, 92, 93, 96 § 2, 97, 98 (dwukrotnie), 99 § 3, 102 § 1, 103 § 1, 103 § 2, 107 § 4, 108 § 1, 110, 111 § 2, 116, 119 § 1, 119 § 2, 120 § 1, 120 § 3, 120 § 4, 122 (trzykrotnie), 123, 129 § 1 (dwukrotnie), 129 § 3, 137, 138 § 1, 143, 144 § 1, 144 § 2, 146 (w poprawionej chronologii 147), 148 (149), 149 § 2 (150 § 2).

proponowanej ujęty był on następująco: *Singuli Episcopi in suis dioecesisibus elenchum illorum praescriptorum iuris dioecesani publicabunt, quae a Concilio plenario abrogata aut mutata sunt.* Tymczasem w korekturze ustalono: *Harum autem praescriptionum dioecesanarum elenchum singuli Episcopi in sua quisque dioecesi publicare curabunt.* Można więc powiedzieć, iż z oryginalnego paragrafu 2 powstały dwa odrębne paragrafy (2 i 3). Trudno uznać tego rodzaju zmianę jako substancjalną. W dekr. 4 skreślono § 1, który przyznawał Konferencji Biskupów prawo autentycznej interpretacji dekretów synodu, z obowiązkiem powiadomienia o dokonywanych wyjaśnieniach Stolicy Apostolskiej (*Decretorum Concilii Plenarii authentica interpretatio ad Conferentiam Episcoporum Reipublicae Poloniae pertinet, qui tamen de data interpretatione authentica Sanctam Sedem cortiorem reddant*). Pozostawiono natomiast w dekr 4 to, co składało się z jego oryginalny § 2, przy czym zamiast *dubia circa interpretationem* (podkr. autora) *decretorum...* zastąpiono zwrotem: *Dubia circa decreta...* (chodzi o przyznanie poszczególnym biskupom prawa rozstrzygania wątpliwości co do dekretów, w poszczególnych przypadkach).

W rozdziale II *De clericis in genere*, w dekr. 8 § 1 w przedmiocie udziału kapłanów w kongregacjach dekanalnych, do sformułowania oryginalnego dodano, *ad normam can. 131 § 3 CJC*. W dekr. 19 § 1 na temat obowiązku złożenia testamentu w Kurii Diecezjalnej dodano: *...vel eam [Curiam] saltem de condito testamento certiore reddere*, co znacznie zmodyfikowało przepis. Korektorzy przeredagowali następnie dekr. 20 § 2. Zamiast: *Hunc in finem tam singuli Episcopi quam Conferentia Episcoporum ius habent decreta obligatoria ferendi, quibus universus clerus saecularis ad opem supradictis institutis valide ferendam adigatur* (mowa o wpłatach na fundusz domów, kasy emerytów, sanatoria, zakłady wypoczynkowe itp.) — Kongregacja przyjęła następującą redakcję: *Hunc in finem singuli Episcopi pro viribus curabunt, ut universus clerus saecularis moderatam taxam quotannis solvat*. Złagodzone więc znacznie tenor dekretu.

W rozdziale III *De clericis in speciae*, w dekr. 26 § 3 traktującym o sytuacjach, w których rozbieżne działanie biskupów mogłoby odbić się szkodliwie na sprawach kościelnych, zwłaszcza w tym, co dotyczy wykonywania konkordatu, po sformułowaniu mówiącym, iż biskupi winni wówczas zwracać się po wskazówki do Konferencji Episkopatu i według nich jednolicie postępować dodano słowa: *salvo semper iure recurrendi ad S. Sedem*. W dekr. 40 § 1 zawierającym dyspozycję dotyczącą ustalenia przez biskupa wysokości stypendiów mszalnych oraz ofiar *iura stolae* Kongregacja dodała, iż biskup obowiązany jest poczynić te ustalenia *infra annum*. Jednocześnie określenie *eleemosyna stipendiorum* zastąpio-

no zwrotem *eleemosyna Missarum*, a w odniesieniu od *iura stolae* — zamiast *oblaciones* użyto: *taxae*. W dekr. 40 § 2, gdzie mowa o określeniu przez synody prowincjonalne wysokości taks za dobrowolne posługi duszpasterskie oraz wysokości taks przy udzielaniu sakramentów św. i sakramentaliów, dodali kardynałowie Kongregacji dwa nowe elementy: 1) wspomnianych ustaleń synody winny dokonać w ciągu dwóch lat (*infra biennium*); 2) określenia taks przy udzielaniu sakramentów św. powinno dotyczyć przede wszystkim małżeństwa (*praesertim matrimonium*). Wypada zauważyć, iż wskazując okres 2 lat na podjęcie owych ustaleń przez synody poszczególnych prowincji kościelnych⁴² Kongregacja wskazała pośrednio na obowiązek rychłego ich zwołania. W dekr. 41 dokonano skreślenia § 1, który zobowiązywał w sumieniu duchownych do dokładnego przestrzegania norm zawartych w dekr. 34 § 2 (zakaz wymagania czegoś dla siebie z okazji wizyty kolędowej) i w dekr. 40 (respektowanie ustalonych wysokości ofiar mszalnych i taks z okazji posług duszpasterskich, świadczenie biednym posług duszpasterskich bez pobierania taks). Niewątpliwie motywem pominięcia tej dyspozycji było uznanie jej za zbędną, obydwie bowiem przytoczone dekrety posiadały wystarczającą moc obowiązującą. Korektorzy przeredagowali następnie dekr. 43 § 3 w przedmiocie relacji proboszcz — wikariusz, wprowadzając tu dwie zmiany: 1) zamiast: *Parochus debet cooperatores suis curam praestare et exemplo esse eosque in munere pastore recte exercendo instruere* użyto sformułowania: *Parochus debet cooperatores suos paterna cura instruere et dirigere eisquo in omnibus exemplo esse*, które — choć istotowo niczego nie zmienia — wydaje się szczęśliwsze, 2) w określeniu postawy wikariusza wobec proboszcza w dziedzinie posłuszeństwa wstawiono zwrot: *in iis quae ad curam animarum spectant*. Również dwie korekty wprowadziła Kongregacja do brzmienia dekr. 44 traktującego o specjalnych konferencjach dla kapłanów parafii, zwoływanych przez proboszczów większych parafii: 1) podczas gdy w tekście oryginalnym zastosowano zwrot: *...ut ministeria circa curam animarum ad unitatis rationem reducantur, ...*, to w tekście poprawionym użyto formy: *...ut ministeria circa curam animarum cum maiori fructu ordinate exercentur...*, co niewątpliwie poprawia brzmienie dekretu, choć nie zmienia jego substancji; 2) zamiast zobowiązywania do udziału w konferencjach wszystkich kapłanów mieszkających na terenie parafii („...qui in eius territorio degunt,...”), przypisano ten obowiązek jedynie kapłanom współpracującym w parafii („...qui in eius territorio adlaborant,...”), co zmienia postać rzeczy. W dekr. 49 § 1 o opiece duszpasterskiej nad chorymi w szpitalach i innych zakładach lecz-

⁴² W 1936 r. istniało w Polsce pięć prowincji kościelnych: gnieźnieńsko-poznańska, lwowska, warszawska, krakowska i wileńska.

nicznych zmieniono kolejność we wskazaniu odpowiedzialnych za tę opiekę. Podczas gdy w tekście pierwotnym wymienia się tu najpierw kapelana (ustanowionego przez biskupa) a potem duchownych kościoła parafialnego (...*capellani ab Episcopo constituti aut clerici ecclesiae parochiali addicti*), to w tekście wiążącym kolejność jest odwrotna, przy czym w miejscu „duchownych kościoła parafialnego” mówi się o proboszczu (...*parochi loci vel capellani ab Episcopo constituti*).

W materii dotyczącej przestrzegania ustaleń biskupa w duszpa-sterstwie wykonywanym przez zakonników, (dekr. 52) korektorzy rzymscy dokonali dwóch zmian: 1) zamiast *in exterioribus suis muniis exercendis* użyto zreczniejszego zwrotu *in ministeriis ad fidelium curam spectantibus*; 2) opuszczono fragment zawierający zakaz mieszania się zakonów i zakonników do spraw dotyczących kleru parafialnego i stowarzyszeń parafialnych (*atque caveant, ne sese immisceant rebus, quae ad clerum parochialem aut ad associationes paroochiales pertinent*). Zbędność wyraźnego zamieszczenia w dekrete owego zakazu uznano zapewne w związku z jego pośrednim zawarciem w sformułowaniu tegoż dekretu: *Religiones earumque sodales in ministeriis ad fidelium curam spectantibus rationem habeant decretorum, quae ab Episcopo statuta sunt*. Korektorzy wyszli z założenia, że właśnie w dekretach biskupa znajdują się ustalenia o zakresie pracy duszpasterskiej zakonników.

W rozdziale IV *De laicis*, w tekście dekr. 58: *Caveant fideles a commercio familiari cum apostatis a fide necnon cum catholicis, qui in matrimonio illegitimo vivunt* — zamiast *commercio familiari* użyto *familiaritate*, zwrot zaś *matrimonio illegitimo* zastąpiono przez *Coniugio non canonico*. Nieistotną również modyfikację wprowadzili kardynałowie do tekstu dekr. 60 o udziale wiernych świeckich w dziełach parafialnych. W miejsce sformułowania: *Fideles in parochiae vita activam partem habeant ac consilia et opera parochorum promoveant* pojawiło się korzystniejsze brzmienie: *Fideles officio ac honori sibi ducant consilia et opera parooecialia promovere et sustinere*.

W rozdziale V *De Actione Catholica*, w pierwszej części dekr. 69 § 1 korektorzy jaśniej określili sprawę mianowania asystenta kościelnego zrzeszeń Akcji Katolickiej oraz charakterystykę tego urzędu: *Quaevis associatio Actionis catholicae suum habeat Assistentem ecclesiasticum ab Episcopo nominatum, cuius munus inter officia pastoralia adnumerandum est* (zamiast: *Licet Actio catholica sit societas laicorum, sacerdotum tamen, qui curae animarum addicti sunt, cooperatio in officio assistentium ecclesiasticorum muneribus pastoralibus adnumeranda est*). W ten sposób został *expressis verbis* wskazany obowiązek mianowania przez biskupów asystentów kościelnych przy zrzeszeniach Akcji Katolickiej.

W rozdziale VI *De principiis moralibus vitae publicae, socialis et humanioris* Kongregacja dokonała przeróbki drugiej części dekr. 70 § 3 w przedmiocie obowiązków katolików przeciwstawiania się błędnym doktrynom politycznym poddającym władzy i kontroli państwa wszystkie dziedziny życia, także należące wyłącznie do Kościoła. Określając bliżej owe doktryny, tekst pierwotny mówił, iż chodzi o takie, które przynoszą szkodę prawu Bożemu, naturalnym prawom tak poszczególnych osób, jak i rodziny i społeczeństwa, poddają władzy świeckiej sprawy sumienia oraz naruszają prawa Kościoła (*quisbusque iniuria inferetur sive legi divinae sive naturalibus tam singulorum quam familiae et societatis iuribus, potestati civili res conscientiae subderentur iuraque Ecclesiae Christi competentia violarentur*). Tymczasem w tekście poprawionym mówi się o doktrynach, według których wszystkie dziedziny życia powinny być tak poddane władzy i kontroli państwa, iżby mu podlegały nawet sprawy sumienia, władza Kościoła katolickiego oraz wszystkie bez wyjątku prawa tak jednostek, jak rodzin i społeczeństwa (*ut eidem res ipsae conscientiae, potestas Ecclesiae catholicae atque indistincte tam singulorum quam familiae societatisque iura subdenda forent*). Modyfikacja ta nie naruszyła w gruncie rzeczy substancji pierwotnej wersji. Trudno także uznać za istotną przeróbkę drugiej części dekr. 71 o zadaniach katolików mających udział w rządach Rzeczypospolitej. Podczas, gdy przedstawiony do zbadania i aprobaty tekst mówił: *...Concilium Plenarium custodes esse vult legis Christi tam in legibus quam in publica vita*, korektorzy rzymscy przyjęli brzmienie: *...Concilium Plenarium enixe adhortatur ut, in suis officiis gerendis et in legibus condendis, doctrinam catholicam observandam curent*. W dekr. 74, gdzie mowa o udziale katolików w kształtowaniu i naprawie stosunków społecznych według zasad sprawiedliwości i miłości oraz stosunków prawodawców z pracownikami, zamiast *...ad mentem encyclicarum de re sociali...* wstawiono: *...iuxta normas catholicas de re sociali...*, co posiada znaczenie bardziej ogólne. Następnie przeredagowano w Kongregacji dekr. 75 o zadaniu katolików w życiu kulturalnym. W miejsce mianowicie sformułowania: *In iis quae ad humaniorum vitam promovendam spectant catholici ceteros praegredi studentes, eam spiritu fidei imbuant* pojawiło się brzmienie: *In vita humaniore provehenda catholici ceteros praegredi eamque spiritu fidei imbuere nitantur*, które w niczym nie zmieniło istoty rzeczy.

W rozdziale VII — *De diariis librisque catholicis*, w dekr. 76 § 2, w którym mówiło się o obowiązku poszczególnych diecezji tworzenia funduszu prasowego dla popierania wydawnictw katolickich dokonano dwóch poprawek: 1) jako podmiot tego obowiązku wskazano nie diecezje, lecz poszczególnych biskupów (*Singuli Epi-*

scopi zamiast *Singulae dioeceses*); 2) nadmieniono, że wspomniany fundusz ma służyć wydawaniu i rozpowszechnianiu wydawnictw (...*edendis et diffudendis*... w miejsce ...*provehendis*). W dekr. 77 § 1 traktującym o prenumerowaniu i czytaniu przez wiernych prasy katolickiej korektorzy Kongregacji zastąpili zwrot: *Fideles subnotent atque legant*... określeniem mniej zobowiązującym: *Fideles ne praetermittant subnotare atque legere*... W tekście dekr. 78 na temat obowiązku założenia punktu sprzedaży „dobrych” książek i pism katolickich przy kościele parafialnym, zamiast *boni (libri et periodica)* użyto: ...*quae principis catholicis imbuta sint*... W dekr. 80 nakazującym większą ostrożność w udzielaniu zezwoleń (*nihil obstat*) na edycję wydawnictw dodano wzmiankę o zachowaniu także większej ścisłości w tym względzie (zamiast *cautius* użyto *cautius et strictius*) co zaostrza nieco tenor dyspozycji.

W rozdziale VIII *De missionibus et Ecclesiae unione*, w dekr. 82, zamiast *haereticos* zastosowano termin o szerszym zakresie *infideles* (chodzi o troskę o nawrócenie do Kościoła katolickiego różnych kategorii osób). W dekr. 83 § 2 nakładającym obowiązek istnienia w każdej parafii Papieskich Dzieł Misyjnych dodano wzmiankę o trosce i o ich rozwój (było: *habeantur*, przyjęto: *habeantur et excolantur*). Tym samym rozszerzono nieco zakres dyspozycji dekretu.

W rozdziale IX *De Sacramentis* pewne zastrzeżenia może budzić zastąpienie przez korektorów w dekr. 88 (mówiącym o zezwoleniu na odprawianie mszy św. poza kościołem lub kaplicą) terminu *Ordinarius* wyrazem *Episcopus*. Wszak kan. 822 § 4 mówił tutaj właśnie o ordynariuszu miejsca. Słusznie natomiast dodano w dekr. 89 § 1, że kapłan obrządku łacińskiego może — w wypadku konieczności — odprawić mszę św. w kościołach i kaplicach obrządku wschodniego na antymensach *vi peculiaris indulti apostolici*⁴³. W dekr. 90 § 3 traktującym o przygotowaniu dzieci do pierwszej spowiedzi i komunii św. dokonano, po wyjaśnieniach — jak się zdaje — kard. Hlonda⁴⁴, najpierw zastąpienia zwrotu ...*a clero parochiali vel a sacerdote religionis magistro praeparantur* sformułowaniem: ...*a clero parochiali vel a religionis magistris praeparantur*, a następnie dodano *ad normam canonis 854 CJC*. Skorygowane brzmienie dekretu jest bardziej precyzyjne.

⁴³ Zob. przyp. 1 do dekr. 89 § 1), *Primum Concilium Plenarium Polonicum*, jw.

⁴⁴ Wspomniano już o zachowanej w aktach synodu notatce wyjaśniającej sprawę nauczania religijnego dzieci w polskich szkołach publicznych i prywatnych oraz nauczania katechizmu przed pierwszą komunią św. i przed bierzmowaniem. Zob. AKD, *Catechismo nelle parrocchie* (rkps bez daty).

W rozdziale X *De Sacramentalibus* wprowadzono znaczącą poprawkę w dekr. 101 na temat kupna dewocjonaliów: w miejsce tekstu oryginalnego — *Reprobandus est usus imagines sacras, rosaria aliasque cultus catholici res ab iudaeis emendi* — pojawiło się zdanie: *Hortandi sunt fideles ut imagines sacras, rosaria aliasque cultus catholici res a catholicis emant*. Nowa redakcja dekretu znacznie złagodziła brzmienie pierwotne, a poza tym pominięła wzmiankę o Żydach.

W rozdziale XI *De locis sacris* bardziej zdecydowane i jednoznaczne jest sformułowanie dekr. 103 § 1 — *Presbyterium reservatur clericis*, którym korektorzy Kongregacji zastąpili wersję oryginalną: *Presbyterium regulariter solis clericis patet*. Następnie w dekr. 106 o zakazie udziału katolików w aktach religijnych katolików, złagodzone nieco ostrość zaproponowanego tekstu: *Concilium Plenarium vehementer fidelibus mandat, ut omnino vitent actus cultus acatholicorum* — przez zdanie: *Concilium Plenarium urget, ne fideles actibus intersint cultus acatholicorum*. W dekr. 107 § 4 mówiącym o wynagrodzeniu dla pracowników kościelnych, po wyrazie *salarium* wstawiono wyraz *congruum ad normam canonis 1524 CJC*.

W rozdziale XII *De Dei et Sanctorum cultu*, w dekr. 110, choć nie dokonała się modyfikacja znacząca, to jednak zmieniona kolejność elementów normy posiada pewien praktyczny wydźwięk. W wersji oryginalnej mianowicie mówiło się, że w szkołach i z ambony należy uczyć wiernych znaczenia liturgii, świąt i obrzędów roku kościelnego (*A scholis et a sacro suggestu...*). Tymczasem w redakcji korektorów wyeksponowano wspomniane nauczanie z ambony: *Praeterquam a sacro suggestu, in scholis instruantur...* Bardziej precyzyjnego brzmienia nabrał dekr. 116 o wykonywaniu w kościele i podczas procesji także śpiewu w języku ojczystym, zamiast bowiem *...resonet etiam cantus in patria lingua ad liturgiam accomodatus* wprowadzono w korekturze: *...resonet etiam cantus in patria lingua, ad normam legum liturgicarum*.

W rozdziale XIII *De magisterio ecclesiastico*, w dekr. 120 § 4 regulującym sprawę kierowania stowarzyszeniami religijnymi młodzieży szkolnej dokonała się pewna modyfikacja. Podczas gdy tekst pierwotny wskazywał tu na pierwszym miejscu kapłana nauczającego młodzież religii, a potem na własnego proboszcza i jego wikariusza (*...a sacerdote, qui magistri religionis officio fungitur vel a proprio parcho eiusque cooperatore*), to redakcja korektorów rzymskich przyjęła inną kolejność: proboszcz własny lub kapłan uczący religii, skreślając natomiast wzmiankę o wikariuszu (*...a proprio parcho vel a sacerdote, qui magistri religionis officio fungitur*) Częściowo złagodziła Kongregacja brzmienie dekr. 122 w fragmencie dotyczącym wykonywania przez wiernych prawa i obo-

wiązku domagania się, aby nauczanie szkolne odpowiadało zasadom nauki katolickiej, nie narażało młodzieży na szkody religijne i moralne poprzez niestosowną koedukację, łączenie młodzieży katolickiej z młodzieżą żydowską i przez powierzanie wychowania młodzieży katolickiej nauczycielom — akatolikom. W miejsce pierwotnego *Concilium Plenarium exigit fidelesque postulare iubet...* pojawił się zwrot: *...Concilium Plenarium fidelibus inculcat ius et officium exigendi...* Nieco szerzej niż w wersji oryginalnej ujęli korektorzy w dekr. 129 § 1 zadania Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. W miejsce zwrotu *...cuius ex instituto suo est mentem catholicam in Republica evolvere* zamieszczono zwrot: *...cuius ex instituto suo et doctrinam et sensum catholicum in Republica evolvere et propagare.*

W rozdziale XIV *De bonis Ecclesiae temporalibus*, w dekr. 137, a) znalazły się dwie korzystne poprawki: 1) zamiast *nosocomia ecclesiastica et religiosa* przyjęto *nosocomia ecclesiastica, sive saecularia sive religiosa*; 2) w miejsce *...aut alios fines ecclesiasticos prosequuntur* wstawiono *...aut alios fines religionis et pietatis prosequuntur* (chodzi o *Caritas*). Zupełnemu przeredagowaniu uległ dekr. 139 poświęcony udziałowi beneficjanta w wydatkach na rzecz beneficjum. W tekście złożonym w Kongregacji dekret był zrehabilitowany następująco: *Episcopo ius est beneficiariis praecipere ut quotannis partem quandam reddituum beneficii solvant in eisdem beneficii commodum* (fundusz inwestycyjny). Natomiast w korekturze przyjęto takie sformułowanie: *Beneficiarius minores reparaciones bonorum et beneficii domus perficere debet et, si negligens aliove modo in culpa sit, damna quoque reparandi obligatione tenetur*. Niewątpliwie jest to dość istotne przekształcenie treści dyspozycji zawartej w pierwotnej wersji, należy je uznać za korzystne.

W rozdziale XV *De iudiciis ecclesiasticis* poddali korektorzy przeróbce dekr. 148 § 1 (w wersji oryginalnej 147 § 1) dotyczący zatwierdzenia przez biskupa adwokatów w sądach kościelnych. W stosunku do tekstu oryginalnego: *Advocatus, qui generalem facultatem in foro ecclesiastico obtinet, ab Episcopo non approbetur nisi ad triennium* — nastąpiła w korekturze Kongregacji dość istotna zmiana zawarta w zdaniu: *Episcopus ne approbet advocatos in foro ecclesiastico nisi ad tempus determinatum*. Tak więc sformułowanie korektorów dawało biskupom szersze niż w pierwotnym brzmieniu możliwości w aprobowaniu adwokatów sądowych. Mniej istotną była modyfikacja dekr. 149 § 1 (148 § 1) w przedmiocie tłumaczenia akt sądowych odsyłanych do trybunałów Stolicy Apostolskiej. Podczas gdy w redakcji pierwotnej stanowiono, że tłumaczenie to ma być sporządzone *...ab illo tribunali ... quod causam in prima instantia cognovit*, to korektorzy poprawili na *...coram*

quo acta ipsa exarata sunt. Niewielką poprawkę wniesiono w Kongregacji do dekr. 150 § 2 (149 § 2): w miejsce zdania *Iudicia ecclesiastica debent mutuum sibi praestare auxilium et requisita aliorum iudiciorum sine mora expedire* — pojawiła się wersja bardziej dokładna: *Tribunalia ecclesiastica debent mutuum sibi praestare auxilium et acta ab aliis Curiis requisita sine mora expedire.* Wreszcie w dekr. 151 (150) o uchwaleniu — w ciągu roku od promulgacji uchwał synodu — przez wszystkie prowincje kościelne taks, które, w myśl kan. 1909 strony powinny uiszczać z tytułów kosztów sądowych i honorarium adwokackiego — korektorzy rzymscy dopisali: *...quae moderatae esse debent, praesertim in rebus matrimonialibus.*

Zakończenie

Przygotowana przez synod plenarny redakcja dekretów (uchwał) synodalnych, złożona przez kard. F. Marmaggi w Kurii Rzymskiej wkrótce po zakończeniu synodu, została poddana, stosownie do kan. 291 § 1 KPK/1917, zbadaniu dokonany przez Kongregację Soboru. Procedura ta, rozpoczęła się 19 IX 1936 r., a została zakończona 23 V 1937 r. udzieleniem zbadanym przez Kongregację dekretem aprobaty Piusa XI. Postępowanie, którym kierował ówczesny sekretarz wymienionego Dykasterium abp J. Bruno, przebiegało sprawnie. Druk dekretów zrealizowany w Rzymie, opinie wyrażone przez powołanych konsultorów i ich posiedzenie, dwa zebrania plenarne kardynałów — członków Kongregacji, naniesienie przez abpa Bruno uzgodnionych korektur na tekst przyjęty na synodzie, wreszcie zreferowanie sprawy papieżowi — to najważniejsze momenty procesu aprobacyjnego. Na specjalną uwagę w tym procesie zasługuje troska kard. A. Hlonda o rychłe uzyskanie aprobaty dla dekretów synodalnych, oraz jego udział w postępowaniu podjętym przez Kongregację. Wolno przypuszczać, o czym już powiedziano, że prymas Polski — zgodnie ze swoim pragnieniem wyrażanym w pismach do prefekta Kongregacji, kard. J. Serafini — służył niejednym wyjaśnieniem podczas zebrań plenarnych 8 i 15 V 1937 r.

Jak zaznaczono w samym dekreście zbadania i aprobaty dekretów z 19 VI 1937 r., wprowadzone przez Kongregację korektury nie były wielkiej wagi. Nie licząc ingerencji drugorzędnych, uzupełnienia, poprawki i modyfikacje tekstu, które posiadały swój walor objęły szereg dekretów w wielorakich kwestiach i znalazły się niemal we wszystkich rozdziałach zbioru. Szczególnie ważne wydały się Kongregacji dekrety zawarte w rozdziale I *Normae generales* niejako podstawowym, gdyż dotyczącym kwestii fundamentalnych. Wydaje się, że dziedzina ta była przedmiotem szcze-

gólnej uwagi korektorów. Tutaj też wniesiono w rezultacie kilka dość znaczących modyfikacji, szczególnie w odniesieniu do sprawy wyjaśniania wątpliwości oraz interpretacji dekretów. W pozostałych rozdziałach wprowadzono również pewne zmiany, przy czym najważniejsze znalazły się w rozdziałach II i III (*De clericis in genere, De clericis in specie*). W wielu przypadkach modyfikacje tekstu polegały jedynie na nieznacznym uzupełnieniu sformułowań oryginalnych. Charakterystyczne jest także złagodzenie w kilku przypadkach przez korektorów rzymskich ostrości dekretów w ich pierwotnej wersji (np. w sprawie wpłat na fundusz socjalny kleru), jak również wskazanie czasu, w jakim ustawodawca partykularny winien dokonać określonych ustaleń (np. wysokości stypendiów mszalnych i ofiar *iura stolae*).

Analiza korektur rzymskich w dekretach (uchwałach) polskiego synodu plenarnego z 1936 r. upoważnia do stwierdzenia, że ich pierwotna redakcja przyjęta przez uczestników zgromadzenia synodalnego była poprawna i zgodna z normami KPK z 1917 r. Tylko w nielicznych przypadkach wymagała ona niezbędnych modyfikacji i uzupełnień, częściej — nieznaczných udoskonaleń. Jedne i drugie sprawiły, iż ostatnia — jak dotąd — kolekcja polskiego prawa partykularnego, dostosowanego do ustawodawstwa kodeksowego nabrała jeszcze większej powagi i znaczenia.

Le correkture romane nei decreti del primo sinodo plenario polacco del 1936

Sono passati 50 anni dalla celebrazione del primo sinodo plenario polacco in Częstochowa, convocato per trattare negozi ecclesiastici della Chiesa in Polonia comprendente cinque provincie ecclesiastiche. L'assemblea sinodale, presieduta dal card. Francesco Marmaggi, legato speciale del Pio XI, ha radunato tutti i vescovi polacchi (51) di tre riti (latino, greco-cattolico, aremeno) con il card. Augusto Hlond, primate di Polonia, gli ordinari religiosi (31), i rappresentanti dei capitoli metropolitani e cattedrali (24), i delegati delle università e delle facoltà teologiche (5), il presidente dell'Azione Cattolica. Il risultato delle quattro sessioni sinodali (25—26 agosto) furono i 150 decreti divisi in 15 capitoli, presentati in seguito dal legato pontificio alla S. Congregazione del Concilio per essere esaminati e riconosciuti, conformemente alla disposizione del can. 291 § 1 del CJC. L'approvazione della S. Sede fu concessa il 23 maggio 1937, dopo di che i decreti furono stati promulgati (15 dicembre 1937).

L'autore presenta i risultati della sua ricerca compiuta recentemente nel Archivo della Congregazione per il Clero sulle „corretturę romane” introdotte nei decreti del sinodo polacco durante il procedimento dell'esame e dell'approvazione del testo legislativo sinodale. Dopo aver conosciuto la procedura del riconoscimento della redazione dei decreti sinodali, il lettore prende conoscenza del merito delle correkture introdotte dai cardinali della Congregazione al testo presentato. L'analisi degli interventi ai decreti permette di constatare due speci degli emen-

dameni compiuti dai correttori. Assai numerosi sono quelli di natura piuttosto formale che non cambiano la sostanza stessa delle rispettive norme. Poco numerosi sono questi che toccano il loro merito avendo un valore importante. Questa osservazione sembra essere conforme all'accertamento della Congregazione stessa che nel decreto della ricognizione ed approvazione dei decreti del sinodo (19 luglio 1937) ha menzionato che essi vengono approvati „... nonnullis haud magni momenti tantummodo exceptis, ...” e che „... non solum ad normam vigentis Codicis Iuris Canonici reperta et recognita sunt, sed etiam digna habita quae promeritis laudibus honestarentur”